

Dr. Szabó András (az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének osztályvezetője) hozzászólása:

Tisztelt Tanácskozás, Kedves Kollégák!

En ezt a fejlesztési koncepciót realistának és megalapozottnak tartom. Ugyanakkor az a benyomásom, hogy túlságosan realista egyrészt, másrészt annak a helyes elvnek a következtében, amit úgy fogalmaz meg, hogy a büntetésvégrehajtáson belüli nevelési folyamat nem választható el a büntetésvégrehajtási tevékenység egészétől, hogy tehát a szervezeti rendszer meghatározza a büntetésvégrehajtási nevelést, ezt túlságosan túlfeszíti. Magyarul, az a benyomásom, hogy amikor a nevelés egészét a szervezeti feltételekhez köti, túlságosan a jogi szabályozás járszalagjára helyezi, túlságosan alárendeli a büntetésvégrehajtási szabályzat egész szemléletének, vagy büntetésvégrehajtási törvény egészének. Tekintettel arra, hogy helyes elvnek tartom a kiindulópontját, nevezetesen, hogy számot vetve a fejlesztési lehetőségekkel, az anyagi lehetőségekkel, a személyi erőforrásokkal és az eddigi tapasztalatokkal, úgy érzem, hogy számos ponton nem volna irreális egy kicsit több kísérletező szellem bevezetése. A következőkre gondolok:

Az biztos, hogy a büntetésvégrehajtás őrzési feladatai fegyveres testületi jelleget kívánnak. Arról viszont már nem vagyok meggyőződve, hogy a biztonságos őrzésen kívüli feladatok azt kívánnák, hogy a büntetésvégrehajtás egész szervezete ilyen katonás föllásban, katonás hadrendben működjön. Megmondom őszintén, egészen kézenfekvőnek találnám azt, hogy nem az egyes börtönök vagy fegyházak parancsnokairól beszéljünk, hanem az igazgatóiról. Nagyon jól tudom, hogy egy katonai hierarchiában föllálló szervezet nem zárja ki az önálló gondolkodást, viszont a kísérletező szellem hiánya szerintem többek között abból adódik, hogy a belső utasítások, a katonai típusú utasítások nagymértékben megkötik az egyes parancsnokok kezét. Azt hiszem, hogy a szervezeti feltételek között nem a fegyveres testületi gondolkodás, hanem a civil szervezeti gondolkodás fontos előrelépést jelenthetne, mert a fegyveres testületi fölépítés bizonyos értelemben szerintem megakadályozza a felgyült tapasztalatok hasznosítását, még akár intézményen belüli hasznosítását is.

Ugy tűnik tudniillik, hogy ebben a katonai föllárási rendben valamilyen új eljárásnak a bevezetése az előírásoknak a megsértését jelenthetné. En tehát el tudom képzelni a szervezeti feltételek, a jövőbeni szervezeti feltételek módosításánál azt, hogy az őrség parancsnoka megmarad fegyveres testület tagjának, ezzel szemben a parancsnok igazgatóvá válik és az egyéb szakszolgálati ágak nem szükségképpen egyenruházott módon látják el a feladataikat. Azt hiszem, hogy amit mondok, az nem illúzió, hiszen létezett Magyar-

országon, de a világon egyéb helyütt is létezik olyan büntetésvégrehajtás, ahol az őrzési feladatot tényleg fegyveres testületként látják el, de a börtönigazgatás egésze nem fegyveres testületi keretek között zajlik. Hogy egy kicsit jobban érzékeltetni tudjam a talán ködösen elmondott gondolatomat, még egyszer hangsúlyoznám, hogy nem jó az, ha egy koncepció kidolgozásánál, vagy akár törvény vagy szabályzat kidolgozásánál azt hisszük, hogy jogilag szabályozható és összegezhető mindaz a tapasztalat, amire már szert tettünk, és egyből úgy akarunk általánosítani, hűve a kollektív bölcsességben, hogy valamennyi tapasztalatunkat elvek sorrendjébe, pontjaiba szedjük és úgy tesszük mintegy kötelezővé. Amikor a hatvanas évek elején a börtönügy kodifikációja napirendre került, én voltam abban a szerencsétlen és ugyanakkor szerencsés helyzetben, hogy a problematikát a szabályzat előkészítéséhez egy kormánybizottságban nekem kellett elkészítenem. Nagyon jól emlékszem rá, hogy akkor – többek között – az a gondolatom, hogy a szabad élet modelljét kell követni a büntető intézeti életrend ritmusának, napirendjének kialakításánál, megütközést keltett. A fogalmazás egy kicsit furcsa és szokatlan volt, és egy rendkívül tehetséges és nagy tekintélyű börtönparancsnok, Kardos elvtárs akkor a leghatározottabban tiltakozott az ellen, hogy ez valamilyen alapelv legyen. Alapelv, egyáltalán annak a gondolatnak a fölvetése, hogy egy zárt, intézeti életrend közel hozható a szabad élethez akkor, amikor ennek a feladata ez meg amaz.

Sikerült végül is egy büntetésvégrehajtási szabályzatot létrehozni, megalkotni. Abban számos alapelvet vagy elvecskét fogalmaztunk meg, és ez mind sugallta azt, hogy a nevelési koncepció a büntetésvégrehajtáson belül micsoda. Pedig mindaddig nem volt olyan gyakorlat, amit így lehetett volna kodifikálni. Nekem volt akkor egy halva született ötletem, most újból előadom, talán ez a vízfejű csecsemő életre kelthető. Azt mondtam, hogy tekintettel arra, hogy minden tapasztalatunk – most már húsz éves büntetésvégrehajtási tapasztalat – gyakorlati tapasztalat után, azért a bölcsék kövének nem vagyunk a birtokában. Miért ne lehetne, mielőtt általánosítanánk, mielőtt elvben fogalmaznánk meg dolgokat és azt jogszabályilag is vagy normatív előírásokban is kötelezővé tesszük, miért ne lehetne kísérletezni, miért ne lehetne létrehozni kísérleti részlegeket, akár kísérleti börtönt Magyarországon. A világon számos helyen van. Annyival is inkább indokoltnak tartanám kísérleti jellegű intézmények bevezetését, mert megmondom őszintén, hogy én a kriminálpedagógia tudományának a létezésében nem hiszek. Ilyen nincs, vagy pedig olyan szinten műveljük, hogy a gyakorlatnak nem sok segítséget tudunk adni. Most hallom nagy megdöbbenéssel, de egyébként helyesléssel, hogy amikor én kriminálpedagógiáról írtam és azt mondtam, hogy átnevelés, meg a személyiség átformálása, azt hittem, hogy kitalálom a bölcsék kövét, most a gyakorlat fényében, ugye, ez kimarad a büntetés nevelési szférájából, és az általánosabb nevelés kategóriája lép a he-

lyébe, azokkal a megszorításokkal és azokon a dolgokon alapulva, amit Nagy elvtárs itt indokolt. Nem hiszek kriminálpedagógia létezésében. Van egy általános pedagógia, de általános pedagógusképzésünk nincs. Olyan pedagógusképzés nincs, hogy egy pedagógust arra készítenének fel, hogy nevelőintézetben, javítóintézetben vagy börtönben működjön. Van magyar tanár, matematika tanár, nyelvtanár, de olyan nevelő, akit speciális feladatokra, tantárgytól függetlenül készítenénk fel jövődő munkájára, pillanatnyilag nincs. Egy helyen létezik ilyen, a Gyógypedagógiai Főiskolán, ahol nevelőintézeti képzés külön szakon folyik, de a bölcsészettudományi karokon ilyen nevelés nem folyik. Nem csak ezért nem létezik kriminálpedagógia, hanem azért sem, mert a kriminálpedagógia egyébként megismételte a börtönviszonyokra azokat az általános pedagógiai elveket, amiket én nem akarok elmondani, s amiket alapelvekbe a koncepció összefoglalt. A kísérletező szellemre azért volna szükség, mert igazi nehézséget a büntetésvégrehajtási nevelés során nem az általános elvek, pedagógiai elvek foganatba vétele okoz, hanem az a büntetett állomány vagy elítélt állomány, amelyik valamilyen módon ellenáll az intencionális nevelés hatásainak. Ott vannak a spontán csoportképződés folyamatai, az interperszonális kapcsolatok, hogy úgy mondjam a börtönön belüli spontán szocializációs kapcsolatok. Az átfogó nevelési programokat az ilyen jelenségek teszik lehetetlenné. Vagy nagymértékben akadályozzák ezek megvalósulását, kettős életűvé teszik a büntetésvégrehajtási intézményeket. Ugy tűnik tehát, hogy inkább személyben rejlő okok vagy körülmények azok, amik megnehezítik annak a kategóriának a nevelését, ami ténylegesen átnevelésre szorulna. Itt hatékony pedagógiai eljárásokat vagy rendszerezett pedagógiai eljárásokat még a világon nem találtak fel. Ezzel szemben a pszichológia tudománya nagyon sok mindent tett a személyiség átnevelése érdekében. Itt általános pedagógiai eljárás nem segít, itt sokkal inkább a pszichológusi beavatkozásra volna szükség, pszichoterápiára, szocioterápiára, csoportos terápiára. Azt hiszem, hogy ilyen kísérleti részlegeket, anyagilag jól dotálva, jó szakember állománnyal sokkal bátrabban kellene alkalmazni, mint ahogyan azt eddig tettük. Énszerintem a pszichológus-társadalomtól maximális segítséget várhatna a büntetésvégrehajtás ügye. Sokkal nagyobbat – nem akarom lebecsülni semmiképpen a pedagógus-társadalmat –, mint amit a pedagógus-társadalomtól várhatunk.

Nagyon örültem annak, hogy Nagy elvtárs a nevelési folyamatot az előadásában nem választja el az életkörülményektől, a büntetésvégrehajtás életkörülményeitől és működés módjától. Erősen hangsúlyozta a bánásmódnak, a személyzet viselkedési stílusának a fontosságát. Azt hiszem, hogy ez is egy olyan fontos tartalék, amit fejlesztve, amit mozgatva a nevelési koncepció nem anyagiakra támaszkodva eszközként komolyan felhasználhat.

Én összegezve azt szeretném mondani, hogy ebben a fejlesztési koncepcióban, mielőtt általánosítanánk, vagy miután már általánosítottunk és kidolgoztunk egy szolid koncepciót, hagyjunk benne helyet a kísérletezésnek, pont annál az elítélt-rétegnél, amivel szemben a hagyományos büntetésvégrehajtási módszerek nem sok sikert ígérnek. Tudom, hogy a világon sehol nem működnek a terápia különböző formái különösebben hatékonyan, de bízunk abban, hogy a kísérletező pszichológiai eljárások előbb-utóbb meghozzák a maguk gyümölcsét. Erre énszerintem a szervezetrendszeren belül külön kialakított részlegeket, vagy akár önálló egységeket kellene szentelni és tervbe venni.

Köszönöm a figyelmet.